

ȘCOALA FRANCEZĂ DE TROMPETĂ — TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE

FRENCH TRUMPET SCHOOL — TRADITION AND INNOVATION

SERGIU CÂRSTEA,

Universitatea de Vest, Timișoara, România

Prezentul articol, dedicat școlii franceze de trompetă — una dintre cele mai importante tradiții de interpretare la instrumente de alamă, urmează istoria de circa 300 de ani a acestei școli. În această perioadă se observă evoluția de a cânta la trompetă, de la instrumentul baroc până la trompeta modernă. Metodele de studiu, elaborate de către artiștii interpreți din diferite perioade de timp stau la baza acestei dezvoltări. Relațiile artistice strânse între compozitori, interpreți și constructorii de instrumente au îmbogățit această evoluție. Astfel, în secolul XXI există un bogat repertoriu, suficient de valoros și variat pentru a scoate în evidență trompeta alături de instrumentele solistice tradiționale cum ar fi vioara sau flautul. Folosind tehnici avansate de interpretare în fiecare perioadă de timp instrumentiștii au reușit să meargă dincolo de limitele impuse, îndemnând astfel compozitori spre îmbogățirea repertoriului de trompetă și spre crearea unor adevărate capodopere.

Cuvinte-cheie: trompetă, metodă, interpretare muzicală, compoziție, procedee de interpretare.

The above article, dedicated to the French school of playing the trumpet, one of the most important traditions of performing on brass instruments, especially, the trumpet, follows the history of this school for over 300 years. During this period, we observe the evolution of playing the trumpet, from the baroque instrument up to the modern trumpet. Indeed, the study methods, worked out by performers from various time periods, stand at the basis of this development. The close artistic relationships between composers, performers and instrument creators enriched this evolution. Thus, in the 21st century we have a large solo repertoire for the trumpet, valuable enough to bring out the trumpet, next to traditional solo instruments, such as the violin or the flute. Using advanced performing techniques, in every time period, the players managed to go beyond the imposed limits, thus urging the composers to enrich the solo repertoire for the trumpet and create real masterpieces.

Keywords: trumpet, method, musical performing, composition, performing techniques.

Școala franceză de trompetă este una dintre cele mai cunoscute și apreciate din Europa și din întreaga lume. Faptul că și la ora actuală aceasta ocupă un loc de frunte se datorează tradiției interpretative franceze, care provine din experiența mai multor secole.

Odată cu introducerea trompetei în orchestră, (C.Monteverdi, *L'Orfeo*, 1607) au apărut cele mai importante metode de studiu a trompetei baroce, care au fost elaborate în perioada anilor 1600—1700 de către diferiți trompetiști cunoscuți la acea vreme. În Italia: Cesare Bendinelli (1542—1617), *Tutta L'arte Della Trombetta* (c. 1614) Girolamo Fantini (1600—1675), *Modo per imparare a sonare di tromba* (1638); în Germania: Gottfried Reiche (1667—1734), cu „abblasen“ — exerciții de game și „muzică de turn“.

Aceste metode erau bazate pe studierea și interpretarea codurilor de semnale de uzanță militară, tot ele fiind și primele piese muzicale, așa zisele „sonate“, dat fiind faptul că până la Claudio Monteverdi trompeta era folosită exclusiv în scop militar.

Mai târziu, după apariția inovațiilor în construcția trompetei realizate la Viena, în 1792 de către Anton Weidinger (1766—1852), unul dintre cei mai cunoscuți trompetiști francezi, François Georges

Auguste Dauverné (1799—1874), din 1833 profesor de trompetă la Conservatorul din Paris, scrie cunoscuta *Methodes pour la Trompette* (Paris, 1857).

Dauverné propune pentru studiu exerciții nu doar pentru trompeta naturală, ci și pentru trompeta cu valve, el fiind primul trompetist francez care a folosit trompeta în F cu trei valve, construită la Berlin în acea perioadă. Valoarea acestei metode poate fi probată prin opinia lui Edward Tarr, trompetist, muzicolog și cercetător englez, (n.1936): „Unul dintre elevii mei a făcut cunoștință cu metoda de studiu a lui F. Dauverné și începând să studieze după această metodă a progresat uimitor într-o perioadă de timp foarte scurtă“ [1, p. 6].

Eminentul elev al lui François Dauverné, Jean-Baptiste Arban (1825 -1889), a fost autorul *Grande méthode complète pour cornet à pistons et de saxhorn*, publicată la Paris în 1864 [2]. J.- B. Arban a avut o contribuție substanțială la stabilirea și dezvoltarea tradițiilor de interpretare ale școlii franceze de trompetă astfel considerăm necesar de a analiza mai în detaliu activitatea acestui muzician și pedagog.

Cornetist, dirijor, compozitor, pedagog și primul virtuoz de talie internațională la cornetul cu valve¹, J.- B. Arban a fost influențat de tehnica de virtuozi a violonistului Niccolò Paganini și a dovedit cu succes că și trompeta poate fi un adevărat instrument solistic.

Născut la Lyon, a studiat trompeta cu François Dauverné (unul dintre primii constructori de trompete cu valve în Franța) la Conservatorul din Paris între anii 1841—1845. În 1857 devine profesor de cornet și saxhorn la Școala Militară, apoi este numit profesor de cornet la Conservatorul din Paris în 1869. În 1864 J.-B. Arban a publicat la Paris metoda sa „*Grande méthode complète pour cornet à pistons et de saxhorn*“, adesea numită „Biblia trompetistului“, care și în zilele noastre este considerată cea mai complexă metodă de studiu nu doar pentru trompetă, fiind folosită și acum de toți interpreții la instrumentele de alamă. Variațiunile sale pe tema *Carnavalului de la Veneția* rămân până în prezent o piesă de rezistență în repertoriul marilor soliști-cornetiști.

În prefață autorul motivează necesitatea apariției acestei metode. „Ar părea ciudat să-mi asum apărarea trompetei într-un moment când acest instrument excelează prin calitățile sale, atât în orchestră, cât și în concertele solistice, și este la fel de indispensabilă și preferată de public ca și flautul, clarinetul, și chiar vioara; acest instrument în scurt timp și-a câștigat o asemenea poziție datorită frumuseții tonului său, perfecțiunii mecanismului și, pe bună dreptate, imensității posibilităților sale“. Și mai departe: „Majoritatea instrumentiștilor-soliști au calități incontestabile; cineva are un ton excepțional, altul are o abilitate deosebită de a executa pasajele, celălalt, o rezistență musculară extraordinară, iar cineva interpretează cu o expresivitate deosebită, însă toate aceste calități aproape că nu se găsesc împreună la un singur interpret...“ [2, p. 1]. În introducerea J.-B. Arban descrie instrumentul, diapazonul lui, pozițiile gamei cromatice în acest diapazon (de exemplu: nota **do** se emite cu poziția liber, adică fără a folosi valvele din ce motiv se marchează cu 0, iar **do#** — folosind toate valvele, adică 1-2-3), propune exerciții de solfegiu caracteristice pentru acest instrument, și, ca inovație, dă exemple de mijloace de expresie, începând cu folosirea diferitelor tipuri de emisie a sunetului, care corespund frazei interpretate: emisie simplă, accent, *staccato*, *detaché*, *legato*, *non legato*, *staccato sub legato*, *detaché sub legato*, *martelé* etc. Făcând legătura între lucrările simfonice din acea epocă, piesele scrise pentru trompeta solistică, precum și noile posibilități tehnice ale instrumentului, se conturează necesitatea apariției unei astfel de metode, cu ajutorul căreia s-a efectuat un salt enorm în evoluția tehnicii de interpretare și a expresivității în repertoriul trompetistic.

Interpretarea lui J. B. Arban a fost înregistrată pe cilindrul fonograf — o invenție de ultimă oră la acea vreme — pentru Compania Edison, cu puțin înainte de dispariția sa. Într-un ziar finlandez, *Hufvudstadsbladet Helsinki* citim: „Printre fonogramele înregistrate, una dintre ele trebuie menționată în mod special: piesa *Fanfara d'Edison* pentru *cornet-a-pistons*, interpretată de către celebrul virtuoz francez, domnul J.B.Arban“ [3, p. 2].

1 Instrument din familia trompetei.

J. B. Arban a fost cel care a pus bazele școlii franceze moderne de interpretare preluate ulterior de către trompetiștii din toată lumea. Printre discipolii și urmașii lui se numără și Merri Jean Baptiste Franquin (1848—1934), trompetist, cornetist și flugelhornist, profesor de trompetă la Conservatorul din Paris în perioada anilor 1894 — 1925. Franquin a fost profesorul unor renumiți trompetiști printre care Georges Mager (1885—1950), trompetist principal al Orchestrei Simfonice din Boston din 1919 până în 1950, Eugene Foveau (1886—1957), profesor de cornet de la Conservatorul din Paris din 1925. Activitatea acestor două personalități, care au excelat în diferite țări și domenii, dovedește, practic și pedagogic, nivelul foarte ridicat a școlii franceze de trompetă în acea perioadă.

În urma colaborării lui Franquin cu celebrul compozitorul român George Enescu în anul 1906 a apărut *Legenda* [4], una dintre cele mai cunoscute piese pentru trompetă și pian ale secolului XX. Această lucrare complexă, deși scurtă ca și durată, întrunește mijloace de expresie și tehnice de mare varietate, și anume acest lucru conduce expresivitatea piesei la un maxim nivel. *Legenda* este scrisă pentru trompeta *in C*, însă mai multe edituri au transpus-o pentru trompeta in B, instrument foarte popular pe parcursul sec.XX în țările est-europene și în SUA. Această lucrare ne demonstrează pe de o parte o combinație de culori și nuanțe, și pe de altă parte folosirea posibilităților tehnice și de articulație nemai-întâlnită până atunci și rar observată ulterior. La prima vedere, piesa poartă un caracter improvizatoric, însă notația precisă a pasajelor tehnice ne impune o disciplină ritmică strictă, în timp ce diversitatea mijloacelor de expresie ne oferă libertatea dorită. *Legenda* de George Enescu este un exemplu elocvent de demonstrație la limită a posibilităților instrumentului și ale instrumentistului în perioada respectivă. Faptul că lucrarea nu numai că a supraviețuit timpului, dar și a devenit una dintre cele mai interpretate piese pentru trompetă de pe glob ne vorbește cert despre valoarea ei, fiind și un argument în favoarea nivelului foarte înalt al școlii franceze de trompetă din primele decenii ale secolului XX.

Profesorul Merri Franquin și metoda sa de studiu a influențat foarte puternic formarea profesională nu doar a trompetiștilor francezi cunoscuți din sec. XX (Maurice André, Pierre Thibaud, Marcel Lagorce, Roger Delmotte, Ludovic Vaillant), ci și a altor instrumentiști. Această generație de interpreți, cunoscuți atât în țările europene, cât și peste ocean, a fost cea care a adus școala franceză de trompetă la nivelul de astăzi.

Maurice André (1933 -2012) a fost acela care a introdus trompeta *piccolo* în repertoriul solistic al sec.XX, și împreună cu compozitorul și aranjorul Jean Thilde a restabilit repertoriul baroc pentru acest instrument. Grație eforturilor acestor muzicieni trompeta *piccolo* și repertoriul specific pentru ea au devenit populare și accesibile tuturor trompetiștilor din lume.

Pierre Thibaud (1929—2004), un virtuoz al trompetei *in C*, în perioada anilor 1975—1994 a fost profesor de trompetă și cornet la Conservatorul Național Superior de Muzică din Paris. Metodele sale de predare a trompetei au atras atenția și interesul trompetiștilor din toată Europa și din lume. Și acum sunt vestite cursurile sale excepționale de măiestrie susținute în diferite țări europene. Printre numeroșii săi discipoli găsim interpreți de talie internațională cu o carieră prodigioasă. Vom menționa aici doar câteva nume: Philippe Litzler, trompetă-solo în Orchestra de la Tonhalle, Zürich și profesor la Music Hochschule din Lucerna, Clément Saunier, Clément Garrec, profesor la Conservatorul Național Supérieur de Musică din Paris, Bruno Tomba, Bruno Nouvion, Pierre Gillet, Håkan Hardenberger, Piet Knarren, Reinhold Friedrich, Mickael Bridenfeld sau Marc André. Și autorul acestui articol a avut ocazia să facă cunoștință cu școala lui Pierre Thibaud din prima sursă.

Antoine Curé (n.1951) face parte din generația următoare de trompetiști francezi, aducând un aport considerabil în dezvoltarea școlii de trompetă din Franța în ultimele decenii ale secolului XX și începutul secolului XXI. Trompetă-solo la *Colonne Concerte*, în 1981 el a fost acceptat în calitate de solist în Ansamblul *Intercontemporain*, fondat de Pierre Boulez, ocupând și astăzi acest post. După ce a fost profesor la Conservatorul din Ville d'Avray, din 1988 este profesor de trompetă la Conservatorul Național de Muzică și Dans din Paris.

David Guerrier (n.1984), cel mai tânăr dintre trompetiștii francezi renumiți, susține o carieră de solist-instrumentist atât în calitate de trompetist, cât și de cornist, activând și în diferite orchestre

(la ambele instrumente): *Orchestre Nationale de France* (K. Masur), 2004 — 2009, apoi în Orchestra Filarmonică din Luxemburg (E. Krivine), 2009 — 2010, *Ensemble orchestral de Paris, La Chambre Philharmonique* ș.a.

Fiecare dintre aceste personalități susține o carieră de solist-instrumentist, dar și de profesor de trompetă. Măiestria lor interpretativă a inspirat mai mulți compozitori la scrierea unor lucrări de valoare pentru trompetă și orchestră, trompetă și pian, trompetă și orgă, trompetă solo, muzică pentru diferite formațiuni de instrumente de alamă printre care vom menționa doar câteva dintre cele mai cunoscute lucrări, care fac parte din repertoriul trompetistic și din programele celor mai importante competiții internaționale: *Concertele nr.1 și nr.2*, și *Concertino* de A. Jolivet, *Concertul* de G. Delerue, *Concertul* de T. Charlier, *Episode troisieme* de B. Jolas ș.a.

Un loc aparte printre aceste compoziții ocupă *Concertul pentru trompetă și orchestră* de Henri Tomasi [5]. Compus în anul 1948 și considerat „imposibil de interpretat“ la acea vreme, astăzi Concertul reprezintă una dintre cele mai cunoscute și frecvent interpretate lucrări concertante pentru trompetă. Ciclul clasic tripartit este structurat după principiul contrastului, *Nocturna* lentă fiind încadrată între două părți mișcate (I și III). Scriitura *Concertului* se caracterizează printr-o gamă extrem de bogată de culori și nuanțe dinamice, iar folosirea surdinelor *seche* și *coup* alternându-se cu sunetul deschis în *Nocturnă*, ne transferă în atmosfera misterioasă dorită de autor. Dialogul dintre trompeta solistică și orchestră este foarte bine echilibrat de către orchestrația reușită, combinând netradițional diferite instrumente de orchestră cu trompeta solistă, de exemplu în câteva pasaje trompeta cu surdină este la unison cu xilofonul, obținând un efect sonor deosebit. Finalul solicită, aproape la limită, capacitățile solistului din punct de vedere tehnic și al rezistenței fizice. Dat fiind faptul ca H. Tomasi a scris și muzică de film, această amprentă se regăsește în multe pasaje, mai ales în părțile de orchestră.

Piesa pentru trompetă solo *Episode troisieme* [6] a fost scrisă de Betsy Jolas (n.1926) la comanda Conservatorului Național Superior de Muzică din Paris în anul 1981, fiind un exemplu de muzică modernă pentru trompetă solo, solicitând și un sistem adecvat de notație pentru fixarea efectelor sonore deosebite și anumite procedee de interpretare care vor sonoriza conceptul autorului. De exemplu, compoziția cere să fie cântată o frază anume într-un tempo indicat timp de 15 secunde, iar folosirea unui vibrato controlat conferă interpretării un efect de expresie special. O caracteristică proprie acestei piese este folosirea dinamicii sunetului cu o amplitudine între *ppp* și *ff*, pregătite de *crescendo* și *diminuendo*, sau fără pregătire, (*subito*), demonstrează o nouă concepție despre posibilitățile tonului trompetei la sfârșitul sec.XX. Folosirea mai multor tipuri de surdine (*wa-wa*, *seche*, *coup*) relevă cât de importantă este culoarea anumitor fraze sau pasaje, iar asemenea procedee ca *portato*, *glissando*, *frullato*, articulațiile variate și frazarea caracteristică presupun un nivel foarte avansat al interpretului care abordează această piesă.

Este un fapt cunoscut că în laboratoarele IRCAM (*Institut de Recherche et Coordination Acoustique/Musique*) se experimentează noi procedee care vizează sunetul, acustica, construcția de noi instrumente și modificarea celor tradiționale. Astfel a apărut modelul de trompetă construit de Antoine Courtois și denumit sugestiv *Evolution*, care deține un timbru deosebit al sunetului și permite instrumentistului o gamă mult mai largă de culori și posibilități tehnice.

Piese muzicale menționate în prezentul articol demonstrează evoluția calitativă a instrumentiştilor pe parcursul anilor, iar colaborarea lor cu compozitorii și constructorii de instrumente a permis realizarea uimitoare a unui parcurs al interpretării la trompetă ce a pornit de la simple semnale militare pentru ca să ajungă la performanțele zilelor noastre.

Referințe bibliografice

1. TARR, E. H. The art of baroque trumpet playing. Mainz: Schott Music International, GmbH&Co, 1999.
2. ARBAN, J. B. Complete conservatory method for trumpet. New York: Carl Fischer Edition, 1982.
3. În: Hufvudstadsbladet Helsinki, nr. 96, din 11.04.1890, pag.2.
4. ENESCU, G. Legende. Partitura. Paris: Enoch&Co, 1960.
5. TOMASI, H. Concerto pour trompette et orchestre. Partitura. Paris: Alphonse Leduc&Co, 1966.
6. JOLAS, B. Episode Troisieme pour trompette en Ut solo. Ed. Heugel & Co, 1982.